

Tılsımlı Gömlekler ve Kam Kıyafetleri Bağıntısı

Dr. Öğr. Üyesi Eda Öz Çelikbaş

Makale Geliş Tarihi: 14.04.2020
Yayına Kabul Tarihi: 29.10.2019

Özet

Geçmişten günümüze pek çok kültüre, sanata, topluluğa ev sahipliği yapmış olan Türk coğrafyası kendi sanatsal ve kültürel repertuarını çeşitli sembolik değerlerle oluşturmuştur. Türk sanatı sanat ve zanaatta üretimde beceri gerektiren ve ihtiyaç anında kullanılmak üzere ortaya çıkarılan çeşitli sanat nesnelere sunar. Bu nesnelere sanat ve zanaat nesnesi olmasının dışında, mistik, gizil ve tılsımlı olma özelliklerini de taşımıştır. Tılsımını, totem ve tabu olarak sağaltımında ve hekimliğinde kullanan Şaman/Kamdır. Osmanlı padişahları, dua, şifalanma, korunma ve kem gözlerden arınma amaçlı önemli günlerinde ve savaşlarına çıkarken tılsımlı gömleklerini kullanırlardı. Kam elbisesi ve tılsımlı gömlekler bu noktada aynı amaçla kullanılmışlardır. Bu çalışmada Osmanlı döneminde kullanılmış olan Tılsımlı Gömleklere, bu gömleklere yer alan sembollere, Kam kıyafetlerine ve tılsımlı gömlekle benzerliklerine yer verilerek incelemelerde bulunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türk Sanatı, Kültürel Repertuar, Kam, Kam Elbisesi, Tılsımlı Gömlek

TALISMANIC SHIRTS AND THE RELATIONSHIP OF THE SHAMANIC DRESSES

Abstract

Having hosted many cultures, arts and communities from past to present, Turkish geography has created its own artistic and cultural repertoire with various symbolic values. Turkish art offers a variety of art objects that require skill in production in arts and crafts and have been created for use when needed. These objects, besides being objects of art and crafts, have the characteristics of being mystical, mysterious and talisman. It is Shaman / Kam who uses her talisman as a totem and taboo in her treatment and medicine. The Ottoman sultans used their talismanic shirts in their important days and wars for prayer, healing, protection and purification. Kam dress and talisman shirts were used for the same purpose at this point.

In this article, examinations will be made by including the Talismanic Shirts used in the Ottoman period, the symbols in these shirts, their Kam clothes and their similarities with the talismanic shirts.

Keywords: Turkish Art, Cultural Repertoire, Kam(Shaman), Kam Dress, Talismanic Shirt

Giriş

Oldukça eski ve köklü bir geçmişe sahip Türkler, özünde pek çok farklı inanış, kültür ve topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Türk coğrafyası varlığıyla çeşitli olguları bünyesinde barındırarak ve koruyarak bu kültürel birlikliğin sürekliliğini sağlamıştır. Bu olgular, başta kültür olmak üzere, inanç sistemi, örf, adet, gelenek, din, ritüel, tören ve belge niteliği taşıyan daha bir çok kavramdan oluşur. Türk coğrafyası, Osmanlı döneminde her anlamda zenginleşmiştir. Bu zenginleşme sanatsal bağlamda da ilerlemeye, etkileşime ve çeşitliliğe sebep olmuştur. Kendi kültürel repertuarını oluşturmada oldukça başarılı olan Türkler, Osmanlı döneminde de var olan bu repertuarları zenginleştirerek değerlendirmiş, sınıflandırmış ve çeşitli meslek dallarına bölmüştür. Bu sınıflandırma ile birlikte her bir sanat ve zanaat alanının koleksiyonları da oluşturulmuştur. Bu koleksiyonlar günümüzde bize Osmanlı tarihi ve sanatı bağlamında rehberlik yapmaktadır. Özellikle Topkapı Sarayı Müzesi'nde Osmanlı devleti ile ilgili her türlü belge, sanatsal ve kültürel ve hatta mimari değerler görülebilmektedir (Görsel 1).

Görsel 1. Topkapı Sarayı Müzesi İç Mekândan Bir Görüntü

Türklerin İslamiyetten önce bilinen son inanç sistemleri Şamanizmdir. Şamanizmin de başında inanış sistemini yönlendiren ve halkına hizmet eden Şamanı vardır. Türkçe'de Şaman kelimesine Kam denir. Şaman kelimesi Avrupa'nın oluşturduğu bir kelimedir. Bu makalede şaman kelimesi ile eş anlamlı ve Türkçe karşılığı olan Kam ifadesi kullanılmaktadır.

Şamanlar yani kamlar, şamanizmin hekimleridir. Şamanizm, içinde pek

çok ritüeli ve hekimsel yetileri barındırır. Sembol, bir aracı, habercidir. Gök ve yeri; madde ve ruhu gizil bir biçimde birbirine bağlayan ifadelerdir (Schwarz, 1997: 282-283). Kam da bir habercidir ve O, halkını destekler, sıhhatleriyle ilgilenir, tüm bu ritüeller özünde şamanik yani kendine has özellikleri, sembolizmi ve animistik dünya görüşünü barındırır. Bunlara kamsal öğretiler de denir. Geçmişte kamsal pek çok sosyo-kültürel öğretilere sahip olan Türk toplumu her açıdan Osmanlı ile birlikte çeşitlilik kazansa da, bazı kamsal uygulamalarını günümüze kadar taşımıştır. Bunlar kimi araştırmacılara göre etkileşimli olarak azalsa da kimi araştırmacılara göre kamsal geleneklerin günümüzde örnekleri çoğunluktadır. Bazı kamsal (şamanik) öğretiler, inanışların pratikleri esnasında kullanılmak üzere kendisiyle birlikte büyüsel ve mistik nesnelere de bünyesinde barındırır. Bu büyüsel ve mistik olma hali aynı zamanda bu nesnelere gizemli hale de getirir. Mistik olan aynı zamanda da gizil olandır. Sigmund Freud ve Carl Gustav Jung, insan zihninin sembollerle düşünerek arketipler oluşturduğunu ifade etmişlerdir (Gibson, 2009:7). Sembollerin kökenini arketipler oluşturur ve bunlar kuşaktan kuşağa da aktarılır.

Tılsımlı gömlekler, Osmanlı Padişahlarının önemli savaşlarda giydikleri bilinen gömlekleridir. Gömlekten çok içlik görevindedir. Buradaki "tılsımlı olma" özelliği ona aynı zamanda gizil ve büyüsel olma özelliklerini de katmaktadır. Bu tarz tılsımlı kıyafetler Şaman/Kam topluluklarında da kullanılmaktaydı. Öyle ki bu kıyafetler şamanlar için bazı coğrafyalarda "manyak" adı verilen ayinlerde ve hekimliklerinde üzerlerinde bulunan, onlara has olan özel kıyafetlerdi. Budistlerde, Hintlilerde ve birçok Uzakdoğu ülkesindeki inanışlarda da benzer kullanımda kıyafetler mevcuttur. Şamanizm, tılsımlı gömlekleri incelerken faydalanılması gereken bir konudur. Çünkü tılsımlı gömleklerin de kam kıyafetlerinin de asıl amacı ruhsal manada kendini güçlü hissetmek ve içinde bulunduğu savaş halinden zaferle çıkmaktır. Kamlar animistik dünya görüşüne sahiptir. Bu onlarda hayvan kültürü olduğunu da gösterir.

Orta Asya'da İslam dinini kabul edene kadar Türkler'de Şamanizm inanç sistemi olarak varlığını sürdürmüştü. Mevlevilikte, Rûfâilikte ve hatta Amerika Kızılderililerinde bazı farklılıklarla olsa da şamanik izler görülebilmektedir (Stewart, 1986:4).

Ön Türklerden elde edilen bilgiler ışığında ve ardından Orta Asya verileriyle Türk kültüründe pek çok farklı sembolik imgelemin varlığından söz edilebilir. Tüm bu sembolik imgelemler Türk sanatında ve hatta Osmanlı sanatında etkili olmuştur. Sadece sanatsal bağlamda değil kültürel bağlamda ve inanışların devamı anlamında da etkili olmuştur. Hiç şüphesiz

ki Osmanlı Devleti, oldukça zengin ve uluslararası imkanlara sahipti. Bu imkanlar kültürel ve sanatsal anlamda da çeşitlilik imkanı sunmaktaydı. Günümüzde batıl diye adlandırılan ve devam etmekte olan pek çok kamsal inanış, Osmanlılarda da kültürel ve pratiksel anlamda günlük yaşamlarında etkili olmuştur. Osmanlı'da kültürel repertuara etki eden pek çok sembolik imgelem, kültürel ve folklorik verilerin oluşmasıyla da mitleşmiştir.

Bu çalışma ile Tılsımlı Gömleklerin padişahların oldukça sık kullandıkları bir aksesuar olmasının dışında kültürel ve sembolik gelişiminin çözümlemelerine; Kamsal benzerliklerine ve ortak kullanım alanlarına yer verilecektir.

1. Tılsımlı Gömlekler

Tılsımlı gömlek, genel manada geçmişte Osmanlı padişahlarının ve zaman zaman da Osmanlı Saray erkanının savaşa giderken, önemli olaylarda, törenlerde ve ava giderken kıyafetlerinin içine korunmak amaçlı giyindikleri astara benzeyen içlik tarzı kıyafetlerdir (Görsel 2).

Görsel 2. Tılsımlı Gömlek Örneği

Tılsım sözcüğü burada gömleği daha da gizemli ve büyüsel bir hale sokmaktadır. Tılsım (Telesman) ezoterik güçlerin harekete geçmesiyle ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz şeylere verilen genel bir isimdir. Tılsım, tabiatüstü güçlere sahip olan nesne anlamı ile gizli ve kapalı anlamlarını da taşımaktadır (Çelebi, 1997:91). Tüm bu anlamları tılsıma gizli, büyüsel ve totemik özellikler de kazandırarak tılsımın metaforlaşmasını sağlar.

Osmanlı Padişahlarında mutluluk, ruhsal huzur verdiği inanan tılsımlı gömlekler aynı zamanda padişahları nazardan ve hastalıktan koruma ve onlara savaşlarında zafer kazandırma şansını da sağlıyordu (Tezcan, 2011). Tılsımlı gömleklerin kullanım amacının günümüzde kullanılan muska ve hamaylı gibi totemik özelliği olan ve kötü durumlardan koruduğuna inanan nesnelere benzerlik gösterdiği düşünülebilir.

Tılsımlı gömlekler Topkapı Sarayı Saray Koleksiyonunda yer almaktadır. Mevcut Koleksiyonda 87 adet tılsımlı gömlek bulunmaktadır (Tezcan, 2011). Bu adetten tılsımlı gömleklerin neredeyse seksen tanesinin padişahlara ait olduğu bilinmekte geriye kalanlarının da kime ait olduğu bilinmemektedir. Bilinmeyenlerin ise saray erkanına ait olduğu tahmin edilmektedir.

Birçok padişahın gömleği Topkapı Sarayı'nda yer alsa da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın gömleği Viyana'da sergilenmektedir (Bayram, 1991:356). Maalesef Türk sanatında pek çok kıymetli eserimiz yurtdışının üzücü politikalarından dolayı ülkemize geri verilmemiş ve yurtdışında sergilenmelerine devam edilmiştir.

Gömleklerin kime ait olduğunun belirlenmesinde belgeli olma özelliği önemlidir. Gömleklerin uç kısmında etiket şeklinde yer alan belgeler; genelde üzerlerindeki tarihlerle döneme ve sahibi kişiye gönderme yapmaktadır (Bayram, 1991:356). Gömleklerin üzerinde yer alan etiketler o gömleğin kime ait olduğunu bulmak noktasında oldukça önemlidir. Bazı gömleklerde tarih, bazılarında hükümdarlık dönemi, bazılarında da direkt isim yer almaktadır. Gömleklerin kumaşı patiskaya benzeyen pamuklu bir tür basma kumaştandır. Bu kumaşa, gömleğin alt kısmına doğru etiket denilen bilgi apliance edilmektedir.

İslam dinine mensup Türkler ve Osmanlılar, Hz. Muhammed ve Allah'a önemli günlerde daha fazla dua ederlerdi. Bu İslam coğrafyalarında günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir. Geçmişte bu dualar savaş ve avlanma öncesinde korunmak için giydikleri tılsımlı gömlekler eşliğinde yapılırdı. Tılsımlı gömlekler, zırh-tahmis, zırh gömlek diye de isimlendirilirlerdi. Koruyucu özellikleri vardı. Ayrıca nazara, kem göze, hastalıklara, akrep sokmalarına (o dönemde ölümlere sebep olan korkunç bir durumdu), felç ve ruhsal hastalıklara karşı da tılsımlı gömlekler giyilirdi (Tezcan, 2011). Görülmektedir ki, duanın, büyüünün, ibadetin de önünde aslında batıldan inanca dönüşen bir rutinde; hem bilimsel hem de sanatsal bağlamda kendini gösteren tılsımlı gömlekler şifa, iyileşme ve şans getirme özellikleriyle de Osmanlı devletinde oldukça önemli bir yere sahipti.

2. Tılsımlı Gömlek Sembolizmi ve Kamsal Bağıntısı

Dede Korkut hikayelerinde kılıç ve kurşun geçmeyen mutluluk veren deyimleriyle bahsedilen tılsımlı gömlekler, kam/baksı/şaman kıyafetleri ile de benzerlik göstermektedir. İslamiyet'ten önceki son dinleri Şamanizm olan Türkler için kam, hekim özelliği de taşıyan önemli bir şifacıdır, rehberdir. Kam (şaman) gizemlidir, tılsımlıdır, mistiktir. Aksesuarları ve kıyafetleriyle bulunduğu toplulukta sıradışı denebilecek totemlerle dolu kıyafeti ile diğer insanlardan ayrılır. Öyle ki kam, her zaman kendi ve el aldığı kişiyle tamamladığı özel kıyafeti ile günlerini yaşar. Kam, da kıyafetini tıpsıklı gömlek gibi direkt tenine degecek şekilde giyer, içine başka hiçbir şey giymez. Giyindikten sonra da aksesuarlarıyla bezer. Kamın kıyafeti özeldir, ondan başkası dokunamaz, giyinemez. Tılsımlı gömleklere de durum aynıdır. Gömlek sadece yapıldığı kişi tarafından giyilirdi.

Tılsımlı gömleklerin büyüsel olma özelliğini üzerinde bulunan yazılar ve geometrik süslemeler verir. Kumaş aharlanarak kağıt halini alır ve bu durum üzerine yazı yazılmasını kolaylaştıran bir durumdur. Hattatlar, Denizli'den gelen özel kumaşları aharlayarak nakkaşlara verirlerdi. Nakkaşlar da kamıştan kalemleri ile gömleğe belirlenen motifleri, duaları ve tılsımlı sözleri yazarlardı ve çizerlerdi (Güven, 2014: 16). Aharlanma özelliği kumaşı adeta kağıtmış gibi sertleştirmektedir. Nakkaş ve hattatların sanatsal ya da zanaatsal bir kaygısı yoktu. Tılsımlı gömleklere tek kaygı, doğru duayı doğru amaç için, doğru kişi adına en düzgün şekilde yazabilmektir. Yanlış yazılan duaların kişileri olumsuz etkileyebileceği düşünülüyordu. Tılsımlı gömleklerin yapımında hattat ve nakkaşların dışında astrologlara (müneccimbaşılar) da yer verilirdi. Astrolojik veriler ışığında en doğru zamanda tılsımlı gömlek yapımına başlanırdı ve yine aynı verilerle yapımı sonlandırılırdı. Bilinen en eski tılsımlı gömlek veriler ışığında Cem Sultan'a aittir. İlk gömlek diye bildiğimiz Cem Sultan'ın gömleğinin yapımına da Koç Burcu döngüsünde başlanıp, yine Koç burcu döngüsünde gömleğin yapımı bitirilmiştir. Osmanlı'da astroloji bilimiyle müneccimbaşılar ilgilenirdi. Tılsımlı gömleklerin başlanıp bitirildiği en doğru zamana da "eşref saati" adı verilirdi. Dilimizde de var olan eşref saatinde olmak deyişi; kişinin en iyi halinde ve en uygun zamanında olmak anlamlarını taşımaktadır.

Cem Sultan'ın gömleğinde el yazması kitabeler bulunmaktadır ve kitabede aynen şöyle yazmaktadır: " 30 Mart 1477 Pazar gecesi Güneş, Koç (Hamel) burcunda 19 derecedeyken, saat: 03:57'de gömleğin yapımına başlanmıştır ve 29 Mart 1480 Salı gecesi Güneş Koç burcunda 19 derecedeyken saat: 12:36'da tamamlanmıştır". (Tezcan, 2011: 47)

Cem Sultan tarafından giyilmemiş olsa da tılsımlı gömlek 123 cm

uzunluğundadır. Üzerinde Nasr, İhlas, Felak, İmran, İbrahim, Şura, Maide, Araf, Tevbe, Feth, Saf, Kamer sureleri ve Esmâ-i Hüsnâ, Ha-mim-ayn-sin-kat ile çeşitli rakamsal şifrelerin bezemeleri bulunmaktadır (Gökyay, 1977: 101) (Görsel 3).

Burada tılsımlı gömleklerin Osmanlı'da kullanımı ve kamsal boyutta kullanımı açısından bağlantı kurulabilecek noktalardan ilki gömleğin kam kıyafetine biçimsel olarak benziyor olmasıdır. En önemli ikinci nokta ise, gömleğin üzerinde içeriklerindeki güçlerin gömleğe ve sahibine yansımalarının amaçlandığı sure, sözcük, çizim, şekil, sayı ve Allah'ın esmalarının yer almasıdır. Bu özellik kamlarda benzer özelliktedir fakat farklı bezemelerde ve süslemededir. Kamlar kıyafetlerinin üzerine her şeyden önce kötü ruhları

Görsel 3. Cem Sultan'ın Tılsımlı Gömleği

kovmak için anahtar, çeşitli metal totemler ve ses çıkaran kötü ruh kovucu korkutucu metal aksesuarlar kullanılırdı. Erk (güç) hayvanlarından bir parçayı da mutlaka üzerlerinde ya da kıyafetlerine bağlı şekilde taşırlardı. Kıyafetlerin üzerine güç almak için hayvan kürkleri ve parçaları koymaları hayvan kültürü ile alakalı olsa da bu durum şamanizmden önce de mevcuttu (Hoppal, 2015: 50). Kamların bağrıları tılsımlı gömlekteki V kesim modeli gibi açık olurdu. Kamların totemleri, inandıkları ve güç aldıkları tüm nesnelere, sembollere, yazılara üzerlerinde yer alırdı. En sona da ellerinde yazılı çizili ve bezemelerle, aksesuarlarla süslü davulları olurdu. Kamlar

da Osmanlı'daki gibi elbiselerini tılsım bulmak ve galip gelmek amaçlı kullanırlardı. Kamlar, giysisini ya da elbisesini, güç aldığı hayvanın ruhuna bürünerek giyinirdi (Eliade, 1999: 126). Buna aynı zamanda metamorfoz yani şekil değiştirme denirdi (Ögel, 2014: 34). Tılsımlı gömlelerde direk olarak gömleği giyinince bir şekil değiştirme durumu beklenmez. Fakat, tıpkı kamların üzerlerine güç almak için süsledikleri aksesuarlarının etkisi gibi, gömleğin de üzerine yazılan dualar, ayetler ve şekillerden giyen kişinin güç alacağı ve korunmak için gömleğin bir kalkan olacağı düşüncesi hakimdi. Bu korunma hissi tılsımlı gömlek giyen kişide de kamda da aynıydı. Tılsımlı gömlelerde dinsel boyutta yazıların hakim olması dönemin inanç sisteminin, dininin bir sonucudur.

Ayrıca, kam elbisesi de dinsel bir bilince sahipti. Şamanizm inancının tüm sistemini üzerinde barındırırdı (Eliade, 1999: 175).

İslamiyet'te de kötülüklerden korunmak amaçlı belirli sayılarda ya da isteğe bağlı sayıda dua etmek, dua okumak ve üfleme gibi ritüeller mevcuttur. Tılsımlı gömlelerde yazı, sembol, amblem ve sayılar oldukça fazladır ve gömlekteki temel sembolik değerleri oluştururlar. Bazı gömlelerde eşref saati özelliğinin dışında gezegen, yıldız tasvirleri ve isimleri de bulunur. Dualardan nazara karşı iyi gelenleri şifalanmak için yazılırdı. Genelde de savaşımlara çıkarken giyinmek üzere zafere iyi gelen başarı getiren sureler yazılırdı. Farklı yazı teknikleri kullanılsa da genel kompozisyonu gömleğin kullanılacağı asıl amaç belirlerdi. Zafer için Mühr-ü Süleyman ve Zülfikar mutlaka bulunurdu. Ak-kara, tek-çift gibi dualite kavramlarına da tılsımlı gömlelerde rastlanmaktadır. Şamanik özellikte de dualite kavramı mevcuttur ve inanç sistemi animistik dünya görüşünden hareketle dualiteler üzerine kurulmuştur. Kamlarda da ak-kara, iyi-kötü, tek-çift, yerüstü-yeraltı vb. dualiteler üzerine kurulu bir görüş hakimdi.

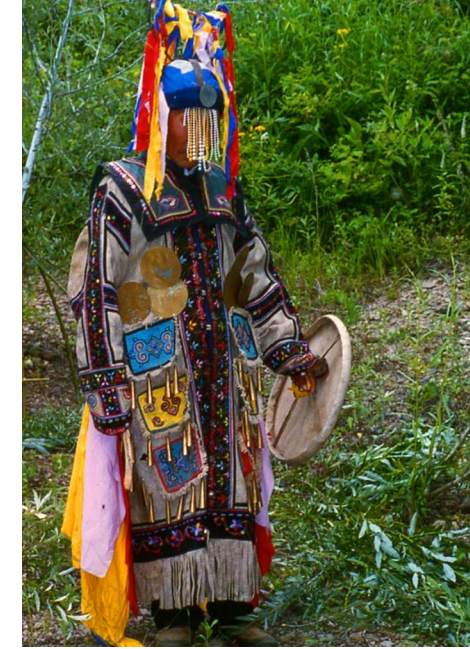
Tılsımlı gömlelerde o dönemlerden günümüze tam anlamıyla anlamlandırılmayan kavramlar da hakimdir. Örneğin Beduh, kelimesi sıklıkla kullanılsa da asıl anlamı halen daha net olarak çözülememiştir. Çeşitli görüşler Allah'ın isimlerinden birisi olduğunu, bazı görüşlerse bir tür melek adı olduğunu savunur. Kamlarda da bu şekilde net karşılığı bulunamayan yazınlar az sayıda da olsa mevcuttur. Gizil olan günümüzde dahi çözülememiş kısımlar bulunmaktadır.

Tılsımlı gömlelerde zafere karşı çizilen, Mühr-ü Süleyman yıldızı, Zülfikar (Hz. Ali'nin kılıcı) ve de Nübüvvet Mührü (Hz. Muhammed'e atfedilen sembol) sıklıkla kullanılırdı. Genel olarak çok renklilik hakim olmamakla birlikte bezemelerin renklendirilmesinde en çok, siyah, beyaz, kırmızı ve yaldızlı altın rengi kullanılırdı. Bu ilkel Orta Asya Türklerinde de var olan

temel renklerdir. Kamlar ve tılsımlı gömleleri hazırlayan ekip arasında tasarımsal beceri anlamında farklar vardır. Kam kıyafetlerini kendisi ve bazen el aldığı ustası ile birlikte hazırlar, bezer. Tılsımlı gömleleri ise çok çeşitli bilim ve zanaat dallarından işinin ehli bir ekip hazırlar. Bu noktada estetik bir bakış açısıyla iyi-kötü eleştirisi yapılamaz. Gerek dönemi gerekse yeteneksel boyutu tartışılrsa da kullanım amacı olarak her iki kıyafet de ortak noktalarda buluşur: Güç almak, güç bulmak ve korunmak.

Her iki kıyafet de kendisi ile gizemler taşımaktadır. Kam kıyafetlerinde de tılsımlı gömlelerde de hala çözülemeyen şifreler bulunmaktadır. Yapım aşamasında işinin ehli kişilere sevk edilen tılsımlı gömlelerin imkanlara rağmen kayıp altına alınmaması da dikkat çekici başka bir noktadır.

Şamanların kıyafetleri ve Tılsımlı gömleleri karşılaştıracak olursak, Kam elbiseleri de tıpkı tılsımlı gömlelerin kumaşından ve benzer kumaş kesiminden oluşurdu. Burada önemli olan ham halde kumaşı kullanmaktı. Kamlar ham kumaştan direk tenlerine giydikleri elbiselerinin boyunu genelde uzun tutarlardı. Tılsımlı gömleler daha kısadır, kalçanın altı ile son bulmaktadır. Kam elbiseleri ham halde giyilmesinin ardından ritüelde kullanılmak üzere gerekli aksesuarlarla bezenirdi (Görsel 4).

Görsel 4. Ham Kumaştan Elbisesi Üzerine Aksesuarları Aplike Edilmiş ve Bezemelerle Süslenmiş Kam (Şaman) Kıyafeti

Kamlar, inanışları ve öğretileri doğrultusunda animistik dünya görüşüne sahipti. Tek tanrılı bir inanışla Şamanizmin Hekim uygulayıcıları olsalar da, hayvanlarla ve doğa ile ciddi bir bağlantıları ve alışverişleri vardı. Bu onların yaşayış biçimlerini, dünya görüşlerini, kıyafetlerini, ritüellerini de etkilemekteydi. Aslında dualiteler üzerine kurulu bir düzende inanışlarını devam ettirmekteydiler. Ak-Kara, Kötü-İyi, Yeraltı-Yerüstü, Ülgen-Erlik, vb. Tüm bu ikililiklere bakıldığında ham halde olan kumaşı bedenlerine direkt olarak giymeleri onların ak-beyaz yani saf ve temiz oldukları anlamını taşımaktaydı. Fakat animistik dünya görüşleri ve imgelemleri, kıyafetlerinde ekstra totemlerin barınmasını gerektirmekteydi. Tılsımlı gömlelerde içlik mantığıyla giyilmesi düşünüldüğünden dualar nasıl yazılmışsa, Kamlar da onları koruyacaklarına inandıkları erk hayvanlarını, totemlerini, mücadelede bulunacakları kötü ruhları korkutacak hayvan sembollerini ya da parçalarını aksesuar olarak elbiselerinin üzerinde taşımaktaydılar. Bu kimi zaman çizim, kimi zaman kumaş aplik, kimi zaman da materyalin kıyafete takılmasıyla olurdu. Çünkü kamlar kötü ruhlarla, ruhsal boyutta kendinden başkasının göremediği mistik bir şekilde savaşarlardı. Tılsımlı gömleleri giyen padişahlar, Osmanlı padişahlarıydı ve onlar at üzerinde hızlı ve atik olmak üzere savaşmayı benimsemişlerdir. Kam ise en fazla bağırma, alkış ve belli sayılarda yere vurma ile kötü enerji veren ruhları kovmaktaydı. Burada ikisi arasındaki fark birinin reel diğerinin ise hayali ya da ruhsal boyutta kendini ya da topluluğunu savunmasıdır. Osmanlı'da Tılsımlı Gömlek, Kamlarda Mistik Elbise diye adlandıracağımız kıyafetin temel amacı ise aynıdır: Kötülüklerden korunmak (Görsel 5).

Görsel 5. Ayin Yapan Kam/Şaman ve Onu İzleyen Topluluk

Sonuç

Günümüzde Topkapı Sarayı müzesinde sanat tarihçi olarak çalışmalarda bulunan Prof. Dr. Hülya Tezcan'ın önemine değinerek gün yüzüne çıkardığı ve bizlere detaylı bir şekilde tanıttığı tılsımlı gömleler, aslında gizemlerini günümüzde halen korumaktadır. Envanter kayıtlarında 87 adet bulunsa da sayısının Osmanlı devleti düşünüldüğünde daha fazla olabileceği varsayılmaktadır. Veriler ışığında şimdilik sadece erkekler tarafından giyildiği bilinmektedir. Padişah ve sultanların eşlerinin giydiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Türkçe'de kam diye adlandırdığımız genel anlamda da şamanların kıyafetleri ve Osmanlı tılsımlı gömleleri kullanım amaçları ve anlamları bakımında birbirine benzemektedir. Belki de günümüzde dahi pek çok batıl diye adlandırılan inanışlarla kendini gösteren şamanik öğretilerden kalan bir inanışla tılsımlı gömleler hazırlanmış ve dualar eşliğinde totemleştirilmiştir.

Osmanlı Devleti İslam dinini seçmiş ve Müslümanlık'ın gerektirdiği gibi yaşayan bir devletti, resmi dini de İslam'dı. Şamanizmin pek çok ritüelinin dinsel olmadığı ve tinsel biçimde bilinçaltındaki sağaltılması ve bu sağaltımı hızlandıracak nesnelere üzerine kurulmuş olması, kam kıyafeti benzeri bir kıyafetin; Osmanlı ve aynı amaçta farklı ülkelerde de kullanılmış olduğunu düşündürebilir. Nitekim aynı amaçla farklı coğrafyalarda kullanılması ortak bir noktada buluşulduğunun da göstergesidir. Amaç hepsinde aynıdır, korunmak, güç bulmak, güç almak.

Kaynakça

Bayram, S. (1991). "İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesinde Bulunan Tılsımlı İki Gömlek ve Kültürümüzdeki Yeri". *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 21, s.255-364.

Çelebi, İ. (1977). "Havas İlmi Maddesi". *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları. s. 517-521.

Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. (çev.İ.Birkan). (1. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Gibson, C. (2009). *Semboller Nasıl Okunur ? resimli Sembol Okuma Rehberi*. (çev. C. Alpan). İstanbul: Yem Yayın.

Gökyay, O. Ş. (1977). "Tılsımlı Gömlekler". *Türk Folklor Araştırma Yıllığı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hoppal, M. (2015). *Şamanlar ve Semboller Kaya Resmi ve Göstergebilim*. (1. Basım). (çev. F. Sel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi II*. Cilt. (5. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Schwarz, F. (1997). *Kadim Bilgeliğin Yeniden Keşfi*. (çev. A. M. Aslan). İstanbul: İnsan Yayınları.

Stewart, E. G. (1986). "The Turkish Connection of the Dene and Na-Dene". *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni*, Sayı: 4, s. 6-8.

Tezcan, H. (2011). *Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonunda Tılsımlı Gömlekler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Görsel Kaynakları

Görsel 1: (<https://xxi.com.tr/uploads/2016/04/fa84b1d7d837e44a1e84ca024941f766.jpg>) (erişim: 10.04.2020).

Görsel 2: (<https://www.sancakmuzayede.com/wp-content/uploads/2019/09/280.jpg>) (erişim: 10.04.2020).

Görsel 3: (https://im.haberturk.com/2012/07/23/ver1343032035/761095_detay.jpg) (erişim: 10.04.2020).

Görsel 4: (<https://img-s3.onedio.com/id-55b8717229a3f2c3738e8e25/rev-0/w-900/h-1386/f-jpg/s-aa434d90928e6efa771f7b1f25afdbc959ff1093.jpg>) (erişim: 10.04.2020).

Görsel 5: (<https://pbs.twimg.com/media/CqsRpv-XgAAPYeN.jpg>) (erişim: 10.04.2020).